

Prof. dr hab. Wioletta Małgorzata Kowalska
Katedra Filozofii i Etyki
Uniwersytet w Białymstoku
email: malkowal@gmail.com
tel. 504 389 371

Dziekanat
Wydziału Filozofii i Socjologii
wpłynęło dn. .... 2019 -03- 15
podpis .....

Recenzja dorobku naukowego i działalności dydaktyczno-organizacyjnej dr Anny Kamińskiej na potrzeby przewodu habilitacyjnego

1. Informacje ogólne

Dr Anna Kamińska jest absolwentką studiów filozoficznych na Wydziale Filozofii i Socjologii UMCS. W roku 2002 obroniła tu pracę magisterską, a w roku 2008 doktorat w zakresie filozofii. Jej zainteresowania badawcze dotyczą przede wszystkim problematyki antropologicznej i etycznej, ze szczególnym uwzględnieniem filozofii dialogu, a zwłaszcza myśli Emanuela Levinasa. Charakterystycznym rysem jej zainteresowań, a także całej postawy naukowej jest przy tym wyraźna intencja nadania filozofii wymiaru w szerokim sensie praktycznego, w tym zwłaszcza jej powiązanie z pedagogiką. Stąd znaczące miejsce, jakie w całej jej twórczości naukowej, poczynając przynajmniej od rozprawy doktorskiej, zajmuje dzieło i życie Janusza Korczaka.

W dorobku Anny Kamińskiej uderza zarówno ciągłość zainteresowań, jak i osobiste, egzystencjalne zaangażowanie w przedmiot rozważań. Za centralną kategorię większości jej prac, monografii i artykułów, należy uznać wrażliwość, którą uznaje ona za podstawę nie tylko relacji moralnych i emocjonalnego rozwoju osobowości, ale także nieinstrumentalnej racjonalności. Taką koncepcję wrażliwości słusznie odnajduje u Levinasa i Korczaka, ale rozwija ją w sposób w znacznym stopniu samodzielnie i oryginalnie, czyniąc z niej *differentia secifica* własnego filozofowania zarówno z zakresie treści, jak i w zakresie „metody”, a przynajmniej ogólnego stylu. Jej piarstwo nie jest bowiem nigdy „suche”, czysto intelektualne i abstrakcyjne, lecz, by tak rzec, egzystencjalnie zaangażowane i świadczące o ujmowaniu treści filozoficznych przez pryzmat osobistej wrażliwości. Nie wyklucza to trafnego rozumienia tych treści, nie chodzi bowiem o jakiś tani ekspresywizm czy liryzm, ale nadaje temu rozumieniu osobisty ton. Można powiedzieć, że u Kamińskiej to, o czym pisze, i to, jak pisze (myśli) stanowią jedność.

Cały dorobek publikacyjny dr Kamińskiej obejmuje trzy monografie: *Wrażliwość a podmiotowość. Teoria Emanuela Levinasa i praktyka Janusza Korczaka* (Kraków 2012), czyli zredagowaną rozprawę doktorską, *Rzeczywistość wyobraźni. Gaston Bachelard o źródłach twórczości* (Kraków 2014/2015) oraz *Zobojętnienie. Filozoficzne aspekty współczesnej alienacji człowieka* (Kraków 2018). Obejmuje ponadto 31 artykułów w recenzowanych czasopismach i monografiach zbiorowych, z czego ok. 20 stanowią teksty opublikowane już po obronie doktoratu.

W latach 2005-2018 Anna Kamińska wzięła aktywny udział w 30 konferencjach, na których wygłosiła referaty związane z obszarem jej zainteresowań i badań.

Warto podkreślić, że dokumentacja dostarczona przez dr Kamińską na potrzeby przewodu habilitacyjnego została sporządzona niezwykle sumiennie (brakuje jedynie punktacji MNiSW) i że towarzyszy jej niemal komplet kopii napisanych przez Autorkę tekstów. Na uznanie zasługuje w szczególności obszerny autoreferat w językach polskim i angielskim.

2. Główne osiągnięcie naukowe

Jako główne osiągnięcie naukowo Habilitanta przedstawiła, dość nietypowo, dwa rodzaje publikacji: 1) cykl składający się z 8 artykułów monotematycznych pod zbiorowym tytułem *Wokół Levinasowskiej filozofii wrażliwości* oraz monografię pt. *Zobojętnienie. Filozoficzne aspekty współczesnej alienacji człowieka*. Niewykluczone, że taka „podwójność” głównego osiągnięcia wynika z pewnej asekuracji i obawy Habilitantki, iż sama monografia mogłaby zostać uznana za osiągnięcie niewystarczające, że zatem należy je wzmocnić innymi publikacjami. Ale najpewniej chodziło również i przede wszystkim o to, aby recenzenci łatwiej dostrzegli związek między jej publikacjami dotyczącymi głównie Levinasa i Korczaka a monografią o zobojętnieniu, bo sama uważa to za dwie ściśle ze sobą związane i komplementarne części swojego dorobku.

I rzeczywiście, związek między dwoma „głównymi osiągnięciami naukowymi” rzuca się w oczy. Monografia dotycząca „zobojętnienia” stanowi rodzaj kontrapunktu dla cyklu artykułów skupionych na problemie wrażliwości. O ile w tych artykułach Autorka przedstawia, przede wszystkim za Levinasem, pozytywną ideę wrażliwości, o tyle w monografii kreśli jej rewers czy negatyw: opowieść o tym, w jaki sposób we współczesnej kulturze wrażliwość zanika, stępia się lub przybiera sprymitywizowane formy. Główni bohaterowie cyklu artykułów pozostają punktem odniesienia w monografii, chociaż ich w niej obecność nie jest już pierwszoplanowa, stanowiąc rodzaj tła.

Do monotematycznego cyklu Autorka zaliczyła następujące artykuły: 1) *Wrażliwość jako źródło rozumu filozoficznego*, w którym, odwołując się do różnych autorów klasycznych, nowożytnych i współczesnych, w tym oczywiście do Levinasa, pokazuje w sposób dość przekonujący, choć sumaryczny, związek między wrażliwością a aktywnością poznawczą, zwłaszcza myśleniem filozoficznym; 2) *Czas jako wymiar nadziei, czyli o dialogiczności czasu według Levinasa*, w którym przedstawia oryginalną koncepcję czasu subiektywnego czy fenomenologicznego jako relację jednostki z własnym istnieniem i perspektywą śmierci, z niepamiętną przeszłością, a nade wszystko jako otwarcie na innego człowieka; 3) *Dwa oblicza sprawiedliwości w Levinasowskiej filozofii „po Auschwitz”*, w którym odtwarza (nawiązując m.in. do moich analiz na ten temat) obecną w myśli francuskiego filozofa dwoistą ideę sprawiedliwości: jako słuchania drugiego człowieka i jako relacji uogólnionej, obejmującej „trzeciego” i otwierającej wymiar polityki; 4) *Zła nienawiść a nienawiść do zła*, w którym, przywołując znów Levinasa, ale także refleksje Jaspersa, Barbary Skargi i Leszka Kołakowskiego, sprzeciwia się absolutyzowaniu pojęcia nienawiści, odróżniając moralnie uzasadnioną nienawiść do zła od nienawiści płynącej z niedostrzegania dobra; 5) *Primo Levi: jak*

ocalić godność ludzką w otchłani dehumanizacji, w którym kusi się o przydanie filozoficznego kontekstu wspomnieniom i refleksjom Primo Levi'ego z Auschwitz, odwołując się, poza Levinasem, m.in. do Kanta, Horkheimera i H. Arendt koncepcji ludzkiej godności i podmiotowości; 6) *Korczakowski dialog z dzieckiem – inspiracje filozoficzne*, pokazujący w sposób syntetyczny związek między teorią i praktyką pedagogiczną Janusza Korczaka a filozofią dialogu Bubera i Levinasa, ze szczególnym uwzględnieniem Levinasowskiej figury macierzyństwa jako pewnej uniwersalnej struktury etycznej podmiotowości; 7) *Korczak as a Thinker*, w którym dzieło Korczaka zostaje odniesione nie tylko do etyki Levinasa, ale także do filozofii wyobraźni Bachelarda z należącym do niej pojęciem dzieciństwa jako pewnego stanu podmiotowości, sprzyjającego otwartości poznawczej, estetycznej i moralnej; 8) *Dzieło pedagogiczne Janusza Korczaka jako przykład Levinasowskiej wrażliwości na Innego*, który stanowi rodzaj podsumowania centralnego dla całego „cyklu” tematu wrażliwości, a zarazem fundamentalnego dla Autorki związku między filozoficznym dziełem Levinasa i pedagogicznym dziełem Korczaka. .

Artykuły dotyczące wprost myśli Levinasa i Korczaka stanowią rozwinięcie/wariacje/uszczegółowienia – raczej niż proste powtórzenia - rozprawy doktorskiej Anny Kamińskiej (z którą miałam kiedyś okazję się zapoznać). Nie czynię z tego zarzutu. Myślenie samej Kamińskiej zostało wyraźnie ukształtowane, by nie rzec naznaczone dziełem tych dwóch wybitnych twórców, oryginalnego filozofa i oryginalnego, a przy tym heroicznego pedagoga, i nie ma nic złego w tym, że stali się oni rodzajem ośrodka ciężkości jej własnego filozofowania, że zatem stale do nich powraca. Jej artykuły dotyczące ich myśli są nie tylko „empatyczne”, ale też kompetentne, świadcząc o bardzo dobrej znajomości ich dzieła. Oryginalnym pomysłem Kamińskiej jest samo zestawienie Levinasa i Korczaka, pozwalające zarazem „upraktyczyć” filozofię pierwszego i ufilozoficzyć pedagogiczną refleksję oraz praktykę drugiego. Proponowana przez Levinasa etyka nie jest dla Kamińskiej tylko pewną propozycją filozoficzną (teoretyczną, transcendentalną), lecz opisem konkretnych form wrażliwości, zarazem zmysłowej, moralnej i poznawczej, której swoistą aplikacją, ale także rozwinięciem byłoby myśl i dzieło Korczaka. Taki sposób interpretowania filozofii Levinasa na pewno nie jest standardowy i chociaż z abstrakcyjno-filozoficznego punktu widzenia można mu zarzucić pewne uproszczenia (w tym niedocenianie spekulatywnego wymiaru tej myśli i jej osadzenia w „klasycznej” filozofii), to trzeba docenić nie tylko konsekwencję Autorki w takim czytaniu Levinasa, ale też sugestywność i płodność tej lektury. Poznawczą wartość artykułów zaliczonych do cyklu podnoszą obecne w znacznej części z nich odwołania do innych filozofów, konsekwentnie czytanych jako obrońcy zarazem takiej czy innej postaci wrażliwości i humanistycznie pojmowanego człowieczeństwa.

Rozważania Autorki zawarte w artykułach nie są może bardzo odkrywcze i głębokie z punktu widzenia filozofii jako teorii (w tym np. fenomenologicznej teorii podmiotu jako bytu czującego i myślącego), ale trafnie w moim przekonaniu wydobywają na jaw te aspekty różnych koncepcji filozoficznych, nie tylko Levinasa, które często umykają w lekturze zorientowanej bardziej

teoretycznie, a mniej egzystencjalnie i praktycznie. W sumie do cyklu artykułów przedłożonego jako jedno z dwóch głównych osiągnięć naukowych Habilitantki nie mam istotniejszych zastrzeżeń. Ich podstawowa wartość polega na tym, że łącznie w dość spójny sposób kreślą pewien obraz moralno-estetycznych, a nawet ontologicznych i teoriopoznawczych problemów filozofii (zwłaszcza współczesnej), związanych z pytaniem o człowieka jako istotę zdolną przede wszystkim do wrażliwej otwartości na świat i innych ludzi – co ma szczególne znaczenie w czasach naznaczonych przez pamięć o wojnie i Zagładzie.

Przejdźmy do monografii. Jak ujmuje to sama Autorka, główną tezą tej książki jest twierdzenie, że zubożenie (zanik pozytywnej wrażliwości) „warunkuje uprzedmiotowienie człowieka”, co równa się twierdzeniu, że człowiek ulega w ten sposób alienacji. Uzasadnienie tej tezy Kamińska rozpisuje na sześć rozdziałów traktujących kolejno o „zubożeniu zmysłowym”, „zubożeniu w sferze Erosa”, „zubożeniu konsumpcjonizmu”, „zubożeniu etycznym”, „zubożeniu społecznym” i „zubożeniu epistemologicznym”. Nie jest to porządy podział logiczny i zwłaszcza rozdział poświęcony „zubożeniu konsumpcjonizmu” zakłóca możliwy podział wedle subdyscyplin filozoficznych (estetyka, etyka, filozofia społeczna, epistemologia...), przecinając go jakby na ukos, bo w gruncie rzeczy przedstawione w książce rozważania są w całości krytyką „ponowoczesnego” społeczeństwa konsumpcyjnego. Mniejsza jednak o logikę formalnej struktury książki, jest to sprawa całkowicie podrzędna. Na poziomie treści książka stanowi obszerny esej o różnych przejawach zanikania wrażliwości, poczynając od wrażliwości estetycznej po wrażliwość poznawczą. Konwencja pracy nie jest „czysto filozoficzna” w tym sensie, że nie chodzi w niej o analizę samych pojęć, teorii czy idei. Kamińska odwołuje się wprawdzie do licznych tekstów filozoficznych, od Platona przez Marksa i Nietzschego po Zizka i Butler (ze szczególnym uwzględnieniem Fromma i w ogóle „frankfurtczyków”), ale sięga też po analizy filozofujących socjologów (Baudrillarda, Baumana, Standinga), okazjonalnie do nowszych ekonomistów (np. Piketty’ego), a także do tekstów literackich i prasowych. Można powiedzieć, że jej refleksja rozciąga się między filozofią kultury a filozofującą socjologią i publicystyką. Kamińska nie bada filozoficznych teorii, lecz chce – wykorzystując elementy różnych z nich jako narzędzia – zdać sprawę ze stanu współczesnej kultury, tropiąc w niej groźbę wszechstronnego zubożenia i uprzedmiotowienia/wyobcowania człowieka. I na przestrzeni kolejnych rozdziałów to zagrożenie bardzo konsekwentnie pokazuje. Czytelnik dowiaduje się więc, że współczesny człowiek, przynajmniej w zachodniej sferze kulturowej, stępił wrażliwość zmysłową i estetyczną, chociaż, a raczej właśnie dlatego że jego zmysły i emocje są coraz intensywniej pobudzane; zatracza zdolność do miłości, zastępując ją seksem; traci wrażliwość moralną, oduczając się odpowiedzialności za bliźniego i dążąc do złudnej egocentrycznej „samorealizacji”; przestaje być wrażliwy społecznie, obojętniejąc na sprawiedliwość i na społeczne zło; wreszcie ucieka od rozumu, rezygnując z uniwersalizmu wiedzy i wartości na rzecz rozmaitych partykularizmów, definiując racjonalność w kategoriach subiektywnych i instrumentalnych, a tym samym pograżając się zarazem

w alienującym technokratyzmie i płytkiej emocjonalności. W ten sposób, twierdzi Kamińska, współczesny człowiek wyobcowuje się zarazem ze świata i z własnej podmiotowości, której podstawą jest wrażliwość, otwierająca ostatecznie na to, co zarazem uniwersalne i metafizyczne.

Prawdę mówiąc, taka diagnoza współczesnej kultury w ogólnych zarysach nie jest oryginalna. Zresztą Kamińska nie ma tu chyba pretensji do oryginalności, bo swoje rozważania stale ilustruje i podbudowuje odniesieniami do licznych krytyków kultury konsumpcyjnej, a do pewnego stopnia (choć to mniej w książce zaznaczone) także krytyków kapitalizmu, od Marksa poczynając. W książce wszechobecny jest zwłaszcza duch „szkoły frankfurckiej” z Erichem Frommem na czele. Podobnie jak Fromm, Autorka broni humanizmu i otwartej, wrażliwej racjonalności. Zarazem metafizyki i oświecenia, które nie sprowadza się do rozumu instrumentalnego. W imię takiego ideału występuje też, poniekąd wbrew „frankfurtczykom” (przynajmniej takim jak Adorno), przeciwko radykalizmowi „postmodernistycznej” krytyki Oświecenia i Derridańskiej dekonstrukcji. Tę ostatnią rozumie wprawdzie nieco pospiesznie i powierzchownie jako zniszczenie wiary w „sens” i synonim relatywizmu – ale jest to dość powszechna interpretacja. Rozprawia się też z tym, co nazywa „postfeminizmem”, rozumiejąc przez to teorię kobiecego partykularyzmu, która zarazem zaprzecza różnicy płci i odmawia szukania uniwersalnego, rozumnego porozumienia między płciami. Nie zgadza się wreszcie na zacieranie różnicy między człowiekiem i zwierzętami w ramach „ekologicznego” posthumanizmu. W sumie w jej analizach współczesnej kultury oraz niektórych odmian nowszej i najnowszej filozofii widoczny jest rys konserwatywny: przekonanie, że ta kultura i ta filozofia zmierzają w złym kierunku, niszcząc w człowieku to, co „najbardziej ludzkie”. Książka Kamińskiej jest – chce być – znakiem sprzeciwu wobec tych tendencji. Podobnie jak diagnoza współczesnej kultury, również ten sprzeciw nie jest, w ogólnych zarysach, oryginalny.

Brak oryginalności „w ogólnych zarysach” nie znaczy jednak bynajmniej, że refleksje Anny Kamińskiej są wtórne, nietwórcze i nieciekawe. Dość nowatorskie jest już samo podporządkowanie wielu szczegółowych wątków, analiz i odwołań tytułowemu problemowi „zobojętnienia”. Swój zamysł badawczy Autorka realizuje w sposób zarazem konsekwentny i kompleksowy, zarówno rozmaite teksty filozoficzne, jak różne aspekty współczesnego życia analizując pod kątem tytułowego problemu. Można wprawdzie dojść do wniosku, że właśnie z powodu tej konsekwencji jej analiza współczesnej kultury jest zbyt jednostronna, ale trudno czynić z tego zarzut, skoro taka jednostronność zawarta została w samym określeniu problemu badawczego.

Książka niewątpliwie zyskuje, gdy jest czytana w powiązaniu z cyklem artykułów o myśli Levinasa i Korczaka, bo wtedy dobrze widać, że stanowi ich „drugą stronę”. W sumie o oryginalności przedsięwzięcia badawczego Kamińskiej stanowi właśnie ta systematyczna i „dwustronna” refleksja o wrażliwości i zobojętnieniu jako negatywie tej pierwszej.

Podsumowując, wartość podwójnego głównego osiągnięcia naukowego Anny Kamińskiej oceniam pozytywnie. Nie są to, z założenia, prace z filozofii teoretycznej i „czystej”. Zwłaszcza monografia o zobojętnieniu ma miejscami charakter na poły publicystyczny i literacko-

moralizatorski. Jest, jak już zaznaczyłam, esejem, choć jak na esej bardzo zdyscyplinowanym. W taki sposób pisało jednak wielu uznanych filozofów i osobiście nie wątpię, że tak uprawiana filozofia jest bardzo potrzebna, także w akademii. Kamińska nie jest i najwyraźniej nie chce być tylko „akademiczką”, lecz osobą, która filozofię bierze do siebie i na siebie, dla której ważny jest jej wymiar egzystencjalny. Nie zmienia to faktu, że ma dobry warsztat akademicki: monografia obfituje w staranne przypisy, ma porządną bibliografię, a nawet indeksy.

Uważam, że monografia Anny Kamińskiej, zwłaszcza w połączeniu z cyklem artykułów o wrażliwości, spełnia ustawowe kryteria dorobku habilitacyjnego, stanowiąc znaczący wkład w współczesną polską filozofię.

3. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze

Pozostały dorobek Anny Kamińskiej dotyczy zasadniczo tych samych obszarów, autorów i problemów, którym poświęcone zostało główne osiągnięcie. Składa się z kilkunastu recenzowanych artykułów, sześciu recenzji i sprawozdań, przede wszystkim zaś z dwóch monografii: książki postdoktorskiej *Korczak i Levinas – filozofia pedagogiki* oraz książki *Bachelard i filozofia wyobraźni*, stanowiącej, jak rozumiem, rozwinięcie problematyki, którą Autorka zajmowała się na początku swojej kariery badawczej, w pracy magisterskiej. Jest to jednak bardzo porządna monografia, systematycznie badająca problem wyobraźni w myśli Bachelarda, jej związków zarówno ze sztuką, jak z nauką i, ogólniej, z pewną filozofią człowieka. Echa tych analiz są słyszalne w późniejszych pracach Habilitantki, wzbogacając jej refleksje na temat wrażliwości.

Dwie monografie, nie licząc monografii habilitacyjnej, to niemało. W sumie dorobek publikacyjny Anny Kamińskiej uważam za ilościowo całkowicie wystarczający.

4. Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Habilitanta była przez dłuższy czas związana z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach. Prowadziła tam wiele zajęć na różnych kierunkach studiów, wykładając przedmioty takie jak Wybrane zagadnienia z filozofii, Współczesne koncepcje filozofii i etyki, Wybrane zagadnienia teorii i historii estetyki albo po prostu Filozofia. Była ponadto związana ze Wszechnicą Świętokrzyską w Kielcach, w której prowadziła zajęcia z etyki. Etykę zawodu nauczyciela wykladała także w Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach. To doświadczenie dydaktyczne wydaje się całkowicie wystarczające. Znając charakter twórczości pani Kamińskiej nie wątpię też, że pracy nauczycielskiej oddawała się z pełnym zaangażowaniem i pasją.

Habilitanta prowadziła i prowadzi dość rozległą i, jak się wydaje, intensywną aktywność naukowo-organizacyjną, a także popularyzatorską i społeczną. Należy do Polskiego Towarzystwa

Filozoficznego, działając w jego oddziale kieleckim, ale także lubelskim. Jest członkiem zarządu Polskiego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka, a także członkiem zespołu redakcyjnego wydawanego w Kielcach czasopisma „Phaenomena. Studia z filozofii i nauk społecznych”. Współpracowała z wieloma polskimi i zagranicznymi ośrodkami naukowymi, m.in. z Instytutem Polskim w Terl Awiwie, z Żydowskim Instytutem Historycznym i z Fundacją na rzecz Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży związaną z Muzeum Auschwitz-Birkenau – co wyjątkowo dobrze koresponduje z rodzajem jej zainteresowań badawczych. Brała udział w kilku projektach badawczych organizowanych przez instytucje, z którymi współpracuje, a także w projektach wydawniczych w ramach Instytutu Wydawniczego „Maximum” (który jest też wydawcą wszystkich jej monografii). Popularyzowała swoje badania i w ogóle filozofię na prelekcjach wygłaszanych w różnych krajowych ośrodkach. Jej aktywność organizacyjną, społeczną i popularyzatorską należy ocenić bardzo dobrze.

..

5. Konkluzja

Uważam, że dorobek naukowy, a także osiągnięcia dydaktyczne i aktywność organizacyjna dr Anny Kamińskiej stanowią wystarczającą podstawę do ubiegania się przez nią o stopień doktora habilitowanego z zakresu nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia.

